

Övervintrare på Antarktis blev chalmersprofessor

Den svenska antarktisexpeditionen under Otto Nordenskjöld var den första vetenskapligt inriktade expeditionen till den i början av 1900-talet nästan helt okända sydkontinenten. För 100 år sen tvingades expeditionen till en andra och oplanerad övervintring på Antarktis. Den kvicke och glade man som höll stämningen uppe var Gösta Bodman, senare chalmersprofessor i nästan 30 år.

TEXT
MATS CARLSSON LÉNÄRT

Gösta Bodman var professor i oorganisk kemi och mineralogi vid Chalmers mellan 1914 och 1940. Han var bland de chalmerspionjärer som först lämnade "Gamla Chalmers" vid Storgatan och flyttade ut till gibraltaronrådet, där laboratoriet för fysik och kemi var den första byggnaden som invigdes (1926).

Meteorolog på Snow Hill

Men Bodman hade i sin ungdom även varit pionjär på annat håll, då som medlem av den svenska antarktisexpeditionen som med ångbarken Antarctic lämnade Göteborg 16 oktober 1901. Det var planerat att expeditionen skulle vara tillbaka i Sverige i början av 1903.

Gösta Bodman (1875-1960) var provinsialläkarsonen från Norrbotten som kom till Uppsala på 1890-talet för att studera fysik. På antarktisexpeditionen skötte han de meteorologiska och magnetiska observationerna.

Ombord på Antarctic fanns material till ett "stationshus" där forskarna skulle arbeta och bo under sydvintern 1902. Efter fyra månaders resa började den svenska stationen byggas på en plats på den antarktiska halvön som gavs namnet Snow Hill. Huset var ungefär 6 gånger 4 meter stort, men hade hela fem rum. Här skulle Bodman och Otto Nordenskjöld husera tillsammans med fyra andra expedition-medlemmar.

Picnic med pingvinmiddag

Nordenskjöld gjorde en hel del hundspannsutfärder och andra exkursioner från Snow Hill,

men Bodman var med sitt arbete bunden till stationen. Först i november 1902, när mörkret och den värsta kylan släppt sitt grepp, fick Gösta Bodman äntligen chansen att se sig om på det okända sydlandet.

Tillsammans med läkaren Dr Ekelöf och norrmannen Jonassen gjorde Bodman det som han senare i tidningen "Juldagar" kallade "En Picnic i Antarctic".

–"Vår första dag avslutades med chateaubriand på kejsarpingvin jämte en kopp kaffe. Efter kvällsvarden in i våra sovsäckar med rockarne ihoprullade till huvudkuddar. Så togos piporna fram till en liten aftonrök och kommo vi öfverens om att icke allt för länge ligga och gona oss morgonen därpå".

Bodmans fem dagar långa picknick till Seymourön var alltså nog så gemytlig. Särskilt som den efterlängta hemresan stod för dörren.

Skutans förlisning

Antarctic hade, efter att ha lämnat av män och material vid Snow Hill, tillbringat vintern med att besöka öar som Sydgeorgien och Falklandsöarna och de forskare som var kvar ombord gjorde många intressanta upptäckter.

I oktober 1902 lämnade skutan, efter bunkring och reparationer, Ushuaia på Eldslandet för att gå ner till Snow Hill. Men Antarctic stoppas på ett tidigt stadium av packis och fastnar. Sakta men säkert kläms fartyget sönder. Den 12 februari sjunker Antarctic, strax efter att forskare och besättningsmän evaku-

*Manskap och förnödenheter ros i land till Snow Hill från expeditionsfartyget Antarctic i februari 1902.
Foto: C A Larsen*

Gösta Bodmans klassiska bild på övervintrarna i Hoppets vik, efter ankomsten till Snow Hill i oktober 1903 (men före tvagningen ...). Fr v: Toralv Grunden, J G Andersson och Sam Duse

erat sig till ett isflak. Männena lyckas ta sig på och mellan isflak till Pauletön, fyra mil från förlisningsplatsen. På ön bygger de sig en stenhydda för sin övervintring.

Några veckor innan förlisningen hade fartyget landsatt tre män som landvägen skulle försöka ta sig till Snow Hill och meddela läget. Men de stoppas av ett brett sund med öppet vatten och tvingas till en mycket svår och primitiv övervintring i en liten stenhydda vid Hoppets vik.

En oviss vinter

På Snow Hill förstår Bodman & co sakta men säkert att en andra vinter i Antarktis mörker väntar. Det blir några oerhört långa månader i stugan. Man hade visserligen proviant så det räckte men ovissheten var svår – skulle någon hitta dem på den väldiga och okända kontinenten. Antarctic kunde ju i värsta fall ha gått under redan kort efter att skutan lämnat Snow Hill i februari.

Stämningen var ofta irriterad, men tillvaron räddades inte minst av kortspel och av Bodmans goda humör.

Det berättas att när Bodman en gång bad, den till sin läggning inte lika muntre, Dr Ekelöf att plåstra om ett skadat finger fick han ilsket till svar.

–”Det är väl ingenting, amputera pinnen!”

Men när Ekelöf någon dag senare kom till middagsbordet och klagade över dundrande huvudvärk sa Bodman.

–”Det är väl inget, amputera knoppen!”.

Återförening och räddning

I oktober 1903 lyckas de tre männen, som övervintrat i Hoppets vik, ta sig till Snow Hill. Innan de tvättar sig och får rena kläder tar Bodman den klassiska bilden av de tre oerhört smutsiga och igenvuxna gestalterna.

Den 8 november kommer räddningen man väntat så länge på. Ett argentinskt örlogsfartyg som sänts ut för att försöka hitta den svenska expeditionen (expeditionsdeltagarna på Antarctic hade i Ushuaia postat brev med Snow Hills position till instanser i både Sverige och Argentina). Och senare samma dag kommer några av övervintrarna på Pauletön också till Snow Hill. Den första vetenskapligt inriktade expeditionen till Antarktis är både återförenad och räddad.

Teknikhistoriker

Efter 35 år i Göteborg flyttar Gösta Bodman efter sin pensionering från Chalmers till Stockholm. Där inleder han en andra karriär på Tekniska Muséet. Bland annat gör han i ordning muséets väldiga arkiv och han är också i många år en uppskattad guide på muséet, inte minst för skolklasser. Säkert hände det då att han även berättade om sitt stora ungdomsäventyr i Antarktis. ■

Gösta Bodman vid sitt arbetsbord på Snow Hill. På väggen syns en del av de instrument han hade ansvar för. Barograf, avdunstningsmätare, vindmätare med mera.

Foto: Otto Nordenskjöld